

Tabela 1. Frekwencja w seminariach męskich w latach 1875-1912¹⁰

Miasto	1875 /76	1876 /77	1877 /78	1878 /79	1879 /80	1886 /87	1901 /02	1902 /03	1903 /04	1904 /05	1906 /07	1907 /08	1910 /11	1911 /12
Kraków	97	119	109	108	205	137	289	320	326	330	388	392	402	406
Tarnów	71	90	109	122	119	115	277	259	282	281	268	267	242	259
Rzeszów	97	97	131	139	151	103	213	235	224	231	228	237	237	208
Lwów	113	130	212	203	198	220	3113	296	303	325	313	302	315	315
Stanisławów	102	100	134	126	123	156	300	289	297	318	329	328	357	351
Tarnopol	90	88	108	126	121	137	290	289	292	319	327	347	333	341
Sambor	-	-	-	-	-	-	254	293	320	322	350	347	394	404
Krosno	-	-	-	-	-	-	244	230	258	255	190	206	194	200
Sokal	-	-	-	-	-	-	242	262	265	291	312	277	284	269
Zaleszczyki	-	-	-	-	-	-	198	213	223	229	237	241	210	205
Stary Sącz	-	-	-	-	-	-	-	-	106	141	203	216	214	196
Kęty	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	62	151	122
Rudnik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	129	147
Czortów	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	153	188

Tabela 2. Frekwencja w seminariach żeńskich w latach 1875-1912¹¹

Miasto	1875 /76	1876 /77	1877 /78	1878 /79	1879 /80	1886 /87	1901 /02	1902 /03	1903 /04	1904 /05	1906 /07	1907 /08	1910 /11	1911 /12
Kraków	152	178	219	276	268	173	240	237	240	246	265	278	322	322
Przemysł	63	85	104	122	159	137	240	249	249	253	284	300	326	326
Lwów	137	180	221	285	287	204	232	233	240	225	273	289	329	334
Brzeziany	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40	80

W świetle nowelizacji ustawy państwowej z 1883 roku samo ukończenie seminarium nie uprawniało do uzyskania stałej posady nauczyciela młodszego lub nauczyciela przy pospolitych szkołach ludowych. Świadectwo dojrzałości pozwalało na uzyskanie *provisorycznej* posady nauczyciela młodszego lub nauczyciela. Nauczycielem stałym stawała

¹⁰ Por. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku 1875/6*, Lwów 1877, s. 33; *Sprawozdanie... 1876/7*, Lwów 1878, s. 41; *Sprawozdanie...1877/8*, Lwów 1879, s. 52; *Sprawozdanie...1878/9*, Lwów 1880, s. 46-47; *Sprawozdanie...1879/80*, Lwów 1881, s. 47; *Sprawozdanie... 1886/7*, Lwów 1888, s. 58-59; *Sprawozdanie... 1901/2*, Lwów 1902 s. LXXIII; *Sprawozdanie... 1902/3*, Lwów 1903, s. LXXV; *Sprawozdanie...1903/4*, Lwów 1904, s. LXXV; *Sprawozdanie... 1904/5*, Lwów 1905, s. LXXXVI; *Sprawozdanie... 1906/7*, Lwów 1907, s. LXXIX; *Sprawozdanie... 1907/8*, Lwów 1909, s. LXXXI; *Sprawozdanie... 1910/11*, Lwów 1912, s. LXXXI; *Sprawozdanie...1911/12*, Lwów 1913, s. LXXV.

¹¹ Por. *Sprawozdanie... 1875/6*, Lwów 1877, s. 33; *Sprawozdanie... 1876/7*, Lwów 1878, s. 41; *Sprawozdanie...1877/8*, Lwów 1879, s. 52; *Sprawozdanie...1878/9*, Lwów 1880, s. 46-47; *Sprawozdanie...1879/80*, Lwów 1881, s. 47; *Sprawozdanie... 1886/7*, Lwów 1888, s. 58-59; *Sprawozdanie... 1901/2*, Lwów 1902, s. LXXIII; *Sprawozdanie... 1902/3*, Lwów 1903, s. LXXV; *Sprawozdanie...1903/4*, Lwów 1904, s. LXXV; *Sprawozdanie... 1904/5*, Lwów 1905, s. LXXXVI; *Sprawozdanie... 1906/7*, Lwów 1907, s. LXXIX; *Sprawozdanie... 1907/8*, Lwów 1909, s. LXXXI; *Sprawozdanie... 1910/11*, Lwów 1912, s. LXXXI; *Sprawozdanie...1911/12*, Lwów 1913, s. LXXV.

się osoba, która zdała egzamin klasyfikacyjny przy szkole ludowej prywatnej o charakterze publicznym lub przy publicznej szkole ludowej. W skład komisji egzaminacyjnej wchodził dyrektor i nauczyciele seminariów nauczycielskich, nauczyciele publicznych szkół ludowych oraz inspektorowie szkolni. Kandydat na samym początku musiał złożyć podanie o przystąpienie do egzaminu kwalifikacyjnego do rady szkolnej okręgowej, za pośrednictwem rady szkolnej miejscowej. Taki dokument powinien zawierać informacje dotyczące wyboru komisji i języka wykładowego, w którym chce składać egzamin. Do podania kandydat dołączał swój życiorys z uwzględnieniem przebiegu studiów, świadectwo dojrzałości z seminarium, oraz dowód przynajmniej dwuletniej praktyki zawodowej w pospolitej szkole ludowej lub szkole prywatnej na prawach szkoły publicznej. Sam egzamin kwalifikacyjny miał charakter praktyczny. Przyszły nauczyciel z kwalifikacjami musiał pokazać podczas egzaminu, że zapoznany jest z zasadami nauczania w szkołach ludowych oraz prawem oświatowym. Miał wykazać, że zdobył potrzebne doświadczenie i opanował w praktyce program nauczania dla pospolitej szkoły ludowej, że jest uzdolniony do pracy z dziećmi jako nauczyciel oraz wychowawca. Podobnie jak egzamin dojrzałości, ten kwalifikacyjny również składał się z trzech części: pisemnej, ustnej i praktycznej. Należy dodać, że wszystkie one odbywały się w jednym terminie. Pierwsza część składała się z wypracowania na temat pedagogiczny, trzech zadań z matematyki oraz trzech pytań z tzw. realiów – historii, geografii, biologii i chemii oraz fizyki. Egzamin ustny był jawny, a egzaminowany odpowiadał na pytania z zakresu dydaktyki przedmiotów wykładanych w pospolitych szkołach ludowych. Praktyczna część egzaminu polegała na przeprowadzeniu lekcji pokazowej, której przyglądała się komisja egzaminacyjna¹².

W przypadku, gdy po zdaniu egzaminu klasyfikacyjnego nauczyciel nie praktykował dłużej niż trzy lata, musiał ponownie zdawać egzamin. Przy obsadzaniu posad stałych musiała odbyć się odpowiednia procedura. Kandydata na nauczyciela stałego zatwierdzała Rada Szkolna Krajowa po jego zaprezentowaniu przez radę szkolną miejscową, gminę lub *strony konkurencyjne*. Posady obsadzała Rada Szkolna Krajowa w trojaki sposób: poprzez mianowanie, przeniesienie i zmianę. W przypadku, gdy posada nauczycielska została opróżniona rada szkolna miejscowa powiadamiała o zaszłym fakcie radę szkolną okręgową, która ogłaszała konkurs. Wówczas kandydaci byli prezentowani przez wyżej wymienione organy i instytucje oraz weryfikowani pod kątem wykształcenia, a także moralności. Następnie dokumenty były wysyłane do Rady Szkolnej Krajowej. Ona to nominowała kandydata i polecała mu by złożył przysięgę przed delegatem rady szkolnej okręgowej. Później przewodniczący rady szkolnej miejscowej wprowadzał nominata do szkoły¹³.

Tekst przysięgi brzmiał następująco: *Ponieważ Pan zostałeś mianowany (...), przeto przysięgniesz Panu Bogu Wszchemogącemu i przyrzekniesz na swoją cześć i uczciwość, że będziesz niezłomnie wiernym i posłusznym Jego Ces. i Król. Apostolskiej Mości Franciszkowi Józefowi I, z Bożej łaski Cesarzowi Austrii i t. d. i Potomkom z Jego Najwyższego rodu i krwi, że niezłomnie zachowasz zasadnicze ustawy państwa, że ściśle będziesz wykonywać prawa i przepisy, wydane przez władze przełożone, że według najlepszej wiedzy i woli będziesz wypełniać obowiązki służbowe i starannie unikać wszelkiego zachowania się sprzecznego z tymi obowiązkami i uwłaczającego prace stanu nauczycielskiego, lub też działalności wychowawczej i nauczycielskiej, oraz wszelkiego nadużywania swego urzędowego stanowiska. (...) Przysięgniesz Pan, że okazywać będziesz poważnie i posłuszeństwo kierownikowi szkoły, w której działać jest powołany, starać*

¹² Por. Rozporządzenie c. k. ministerstwa wyz. i ośw. z dnia 31 lipca 1886, art. 1-2, [in:] K. Pierożyński, *Ustawy i rozporządzenia...*, op. cit., s. 383-389.

¹³ Por. *Ustawa o stosunkach prawnych stanu nauczycielskiego w publicznych szkołach ludowych*, art. 1-6, [in:] *Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim*, Lwów 1873, s. 192-195.

*się zawsze o zgodne współdziałanie z towarzyszami zawodu, we wszystkim przyświecać młodzieży szkolnej dobrym przykładem, dźwiatwę wychowywać religijnie i obyczajnie, rozwijać jej umysł, wyposażyć ją w wiadomości i uzdolnienia, potrzebne do dalszego przygotowania do życia i stwarzać podstawę do wychowania dzielnych ludzi i członków społeczeństwa, przy ocenie postępów młodzieży przestrzegać sumiennej surowości i bezstronności i nie dać się nigdy odwieść od tych obowiązków żadnymi względami. Przyrzekniesz Pan wreszcie, że ani obecnie nie należysz do żadnego zagranicznego towarzystwa, mającego na oku cele polityczne, ani też nadal do takiego towarzystwa należeć nie będziesz. Do tego, co mi właśnie przeczytano i co dokładnie i dobrze zrozumiałem, powinienem i chcę się wiernie zastosować. Tak mi Panie Boże dopomóż!*¹⁴

Nauczycieli pomocniczych, tymczasowych i zastępczych obsadzała rada szkolna okręgowa¹⁵. W podobny sposób odbywało się przyjmowanie do szkoły nauczycieli przedmiotów nadobowiązkowych oraz nauczycieli robót ręcznych¹⁶. Należy zaznaczyć, że nauczyciele obsadzani przez radę szkolną okręgową nie składali przysięgi lecz ślubowanie¹⁷.

Pedagogami nie mogły zostać osoby, które pochodziły z krajów nie reprezentowanych w Radzie Państwa. Nie mogli w tym zawodzie pracować również ci, którzy nie mieli prawa wybieralności do reprezentacji gminnej, lub na których ciążył poważny postępek niemoralny lub zdrożności tego rodzaju, że mogły spowodować orzeczenie, wydające ze służby mianowaną już siłą nauczycielską¹⁸. Osoby skazane wyrokiem sądowym w procesie karnym także nie mogły pracować jako nauczyciele. Ostatnią przeciwnością od której były wyjątki, to brak kwalifikacji. Nie mogły uczyć osoby bez świadectwa dojrzałości uzyskanego w seminarium nauczycielskim lub bez patentu nauczycielskiego. Wyjątek był wówczas, gdy nie było odpowiedniego nauczyciela na wakującą posadę. Wtedy Rada Szkolna Krajowa wydawała zgodę w drodze wyjątku, na przyjęcie osoby bez kwalifikacji na posadę nauczyciela pomocniczego¹⁹. Kandydat na tą posadę musiał przedstawić dokumenty mówiące o jego poprzednim zajęciu. Potrzebne to było radzie szkolnej okręgowej, która bardzo sumiennie sprawdzała przeszłość przyszłej siły pomocniczej pod względem politycznym i moralnym²⁰. Nauczycielem tej kategorii mogła być nawet osoba, która ukończyła szkołę wydziałową o sześciu klasach. Osoba na to stanowisko była przyjmowana przeważnie na pewien okres czasu. Posadę stałą nauczyciel pomocniczy otrzymywał po roku pracy w szkole z dobrym skutkiem, za pozwoleniem Rady Szkolnej Krajowej, na wniosek rady szkolnej okręgowej²¹. Wynagrodzenie za pracę osoby na tym stanowisku wynosiło 500 koron rocznie²².

W systemie ludowego szkolnictwa galicyjskiego istniała również kategoria nauczycieli tymczasowych. Na to stanowisko przyjmowano zasadniczo tylko osoby z ukończonym seminarium nauczycielskim lub egzaminem kwalifikacyjnym. Kandydat

¹⁴ *Regulamin dla szkół ludowych pospolitych i wydziałowych Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskim*, Kraków 1915, s. 54-55.

¹⁵ Por. *Regulamin dla szkół ludowych...*, op. cit., s. 51.

¹⁶ Por. *Ustawa o stosunkach prawnych stanu nauczycielskiego...*, op. cit., art. 10, s. 195.

¹⁷ Por. *Regulamin dla szkół ludowych...*, op. cit., s. 55.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Por. *ibidem*, s. 49-50.

²⁰ Por. *Rozporządzenie c. k. Rady szkolnej krajowej z dnia 18 lutego 1899 w sprawie stosunków służbowych nauczycieli tymczasowych i nauczycieli pomocniczych przy publicznych szkołach ludowych*, art. 2, [in:] K. Pierożyński, *Ustawy i rozporządzenia...*, op. cit., s. 311.

²¹ Por. *ibidem*, art. 21-22, s. 318-320.

²² Por. *Rozporządzenie c. k. Rady szkolnej krajowej z dnia 12 grudnia 1902 w sprawie wynagrodzenia przypadającego nauczycielom tymczasowym w szkołach ludowych (pospolitych i wydziałowych)* art. 3, [in:] *Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych...*, op. cit., s. 309.

na tę posadę musiał spełnić te same warunki co przyszły nauczyciel pomocniczy²³. W dekrete zatwierdzającym nauczyciela tymczasowego nie ma zamieszczonej adnotacji dotyczącej, kogo ma ów nauczyciel zastępować. Była natomiast zaznaczona wysokość wynagrodzenia za pracę²⁴. Wynosiła ona od 1000 do 600 koron rocznie, w zależności od klasy plac, w której dany nauczyciel się znajdował oraz kwalifikacji²⁵.

Tabela 3. Podział nauczycieli ze względu na kwalifikacje²⁶

Rok szkolny	Z egzaminem kwalifikacyjnym	Tylko z egzaminem dojrzałości	Bez kwalifikacji
1875/76	1890	168	1025
1876/77	2093	132	1047
1877/78	1458	115	974
1878/79	2840	124	660
1879/80	2840	284	634
1886/87	3420	1079	425
1901/02	6206	1493	1028
1902/03	6915	1483	1013
1903/04	7493	1558	1031
1904/05	7942	1658	1061
1906/07	8985	1921	918
1907/08	9765	2111	763
1910/11	11869	2906	169
1911/12	12700	3230	75

Wśród grona nauczycielskiego najważniejszą osobą był kierownik szkoły. Odpowiadał on za funkcjonowanie placówki, wykonywanie ustaw i rozporządzeń władz szkolnych oraz nadzorczych. Ponadto reprezentował szkołę na zewnątrz. Powinien był czuwać nad odpowiednim poziomem nauczania oraz wykonywaniem swojego zawodu przez nauczycieli. Układał na początku roku podział godzin. Odpowiedzialny był także

²³ Por. *Rozporządzenie c. k. Rady szkolnej krajowej z dnia 18 lutego 1899...*, op. cit., art. 1-2, s. 310-311.

²⁴ Por. *ibidem*, art. 8, s. 313-314.

²⁵ Por. *Rozporządzenie c. k. Rady szkolnej krajowej z dnia 12 grudnia 1902...*, op. cit., art. 2, s. 324-325.

²⁶ Por. *Sprawozdanie... 1875/6*, Lwów 1877, s. 31; *Sprawozdanie... 1876/7*, Lwów 1878, s. 35; *Sprawozdanie...1877/8*, Lwów 1879, s. 45- 46; *Sprawozdanie...1878/9*, Lwów 1880, s. 41; *Sprawozdanie...1879/80*, Lwów 1881, s. 41-42; *Sprawozdanie... 1886/7*, Lwów 1888, s. 48; *Sprawozdanie... 1901/2*, Lwów 1902, s. 15; *Sprawozdanie... 1902/3*, Lwów 1903, s. 27; *Sprawozdanie...1903/4*, Lwów 1904, s. 33-34; *Sprawozdanie... 1904/5*, Lwów 1905, s. 38; *Sprawozdanie... 1906/7*, Lwów 1907, s. 42; *Sprawozdanie... 1907/8*, Lwów 1909, s. 27; *Sprawozdanie... 1910/11*, Lwów 1912, s. 55 - 56; *Sprawozdanie...1911/12*, Lwów 1913, s. 53-54.

za prowadzenie akt urzędowych – kroniki, inwentarza, księgi wizytacyjnej, itp.²⁷ Kierownik miał ograniczone do minimum godziny nauczania²⁸. Pomocą kierownika w szkole byli inni nauczyciele. W Galicji, tak jak i w całym państwie austro-węgierskim urząd nauczyciela był urzędem publicznym, dostępnym dla wszystkich obywateli państwa²⁹.

Do obowiązków nauczyciela należało uczestnictwo w kursach uzupełniających organizowanych przez władze szkolne. Nauczyciel musiał również brać udział w konferencjach okręgowych organizowanych raz w roku przez inspektora okręgowego³⁰. Do obowiązków nauczyciela należało przede wszystkim dostosowanie się do rozporządzeń władz szkolnych, nadzorczych i kierownika, współpraca z pozostałymi członkami grona pedagogicznego, jak również środowiskiem rodzicielskim. Powinien był przygotowywać się do lekcji, sprawdzać prace domowe, stosować się ściśle do ułożonego przez kierownika podziału godzin. Oprócz tego wymagano, aby sumiennie wypełniał dokumentację szkolną i przestrzegał ram czasowych przeznaczonych na lekcję. Nauczycielom surowo zakazano, aby uczniowie wykonywali pracę na ich rzecz. Nie mogli sprzedawać uczniom książek i przyborów szkolnych. Zakazane było również przyjmowanie przez nich innych posad dodatkowych i udzielania korepetycji w czasie przeznaczonym na lekcję. Nauczycielom ponadto nie wolno było przyjmować prezentów od uczniów lub ich rodziców³¹. Za złamanie któregośkolwiek z zakazów, bądź za nie wypełnianie obowiązków, nauczyciele byli karani dyscyplinarnie. Za przewinienie groziło upomnienie kierownika, nagana pisemna, przeniesienie na inną posadę i zwolnienie dyscyplinarne. Pierwszy rodzaj kary stosowany był przy drobnych przewinieniach. W przypadku nagany, zawierała ona groźbę zastosowania w kolejnym przypadku groźniejszej w skutkach kary. Przy karze przeniesienia, oznaczano stopień stanowiska w szkole, który otrzymywał nauczyciel na nowej placówce. Zwolnić z pracy można było nauczyciela, który mimo wcześniejszej kary w dalszym ciągu nie wypełniał należycie swoich obowiązków. Inną formą kary było odroczenie wypłacenia lub odebranie dodatku pięcioletniego. W przypadku, gdy nauczyciel był skazany przez sąd, Rada Szkolna Krajowa odbierała mu prawo wykonywania zawodu bez procesu dyscyplinarnego³².

Oprócz obowiązków i kar, nauczyciele mieli również prawa i przywileje. Podstawowym ich prawem było pobieranie pensji za swoją pracę. Wysokość rocznej pensji ustalało ustawodawstwo krajowe. Postanowiono, iż będzie funkcjonował czteroklasowy system płac:

I. klasa, w gminach z ludnością przechodzącą 20000, 500 zł a. w.

II. klasa, z ludnością od 10000 do 20000, 400 zł a. w.

III. klasa, z ludnością od 2000 do 10000, 350 zł. a. w.

IV. klasa, z ludnością niżej 2000, 300 zł.³³

W roku 1875 wprowadzono system pięcioklasowy:

I klasa – miasta Lwów i Kraków – 700 zł;

II klasa – gminy z liczbą ludności przekraczającą 10000 osób – 600 zł;

III klasa – gminy z liczbą ludności 6000 – 10000 osób – 500 zł;

IV klasa – gminy miejskie z ludnością 2000 – 6000 – 450 zł;

- gminy wiejskie z ludnością 2000 – 6000 – 400 zł;

²⁷ Por. *Regulamin dla szkół ludowych...*, op. cit., s.65-67.

²⁸ Por. *ibidem*, s. 56.

²⁹ Por. *Państwowa ustawa szkolna...*, op. cit., art. 48, s. 437.

³⁰ Por. *ibidem*, art. 45, 47.

³¹ Por. *Regulamin dla szkół ludowych...*, op. cit., s. 60-63.

³² Por. *Ustawa o stosunkach prawnych stanu nauczycielskiego...*, op. cit., art. 22-33, s. 198-200 ; *Ustawa z dnia 1. stycznia 1889 dla Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem o stosunkach prawnych stanu nauczycielskiego w publicznych szkołach ludowych*, art. 23-33, [in:] *Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych...*, op. cit., s. 56-58.

³³ *Ustawa o stosunkach prawnych stanu nauczycielskiego...*, op. cit., art. 11, s. 195-196.

V klasa – gminy z ludnością poniżej 2000 osób – 300 zł.

Kolejna zmiana w płacach nauczycieli przyszła w 1889 roku. Nauczycielom w pierwszej klasie podniesiono wynagrodzenie o 200 zł, a w miastach i mniejszych miejscowościach w pozostałych klasach wprowadzono dodatek mieszkaniowy w wysokości 10% stałego wynagrodzenia. Reforma z 1892 roku podniosła płace w klasach od drugiej do piątej. Następne podniesienie pensji rocznych miało miejsce w 1896 roku³⁴. Ustawodawstwo krajowe dnia 21 października 1903 roku ustaliło, że w klasie pierwszej pensja będzie wynosiła *dla połowy posad w każdym mieście 1800 K, a dla drugiej połowy 1600 K [...]* w reszcie gmin (klasy IV) *dla 2/4 posad w każdym powiecie 1000 K, dla 1/4 części posad 900K, dla 1/4 części posad 800 K.*³⁵ Inaczej wyglądała sytuacja w sferze płac w przypadku nauczycieli młodszych. Ustawa z roku 1889 głosiła, że roczna pensja nauczyciela młodszego wynosiła 60 % pensji nauczyciela starszego. Reforma płac z 1892 roku w czwartej i piątej klasie podniosła roczne wynagrodzenie do 300 zł.³⁶ Cztery lata później nauczycielom z trzeciej i czwartej klasy płac podniesiono pensje o 100 zł, a w piątej klasie płac do 300 zł. Według zapisu ustawowego z 1899 roku nauczyciel młodszy przypisany do pierwszej klasy płac zarabiał rocznie 500 zł, w drugiej – 450 zł, w trzeciej – 400 zł, a w czwartej otrzymywana pensja wynosiła 350 zł. Nauczyciele tymczasowi według prawa z 1892 roku nie mogli otrzymywać wyższego wynagrodzenia niż nauczyciel którego zastępowali. Dolny próg poborów wynosił minimum 250 zł.³⁷ Innym profitem pobieranym przez nauczycieli były dodatki pięcioletnie. Państwo w tej kwestii pozostawiało podjęcie decyzji władzom krajowym – w tym przypadku Galicji³⁸. Wielokrotnie cytowany dokument z 1873 roku postanawiał, że Rada Szkolna Krajowa będzie *przyznawała z funduszu krajowego nauczycielom za każde 5 lat nienagannej pracy przy publicznych szkołach ludowych pospolitych, objętych wyżej w klasie Iszej, ustanawia się na 50 zł, dla nauczycieli gmin klasy IIgiej na 40 zł, dla nauczycieli gmin klasy IIIciej na 30 zł, na koniec dla nauczycieli gmin klasy IVtej na 25 zł. w. a.*³⁹ Po wprowadzeniu piątej klasy płac, nauczyciele z dwóch pierwszych klas pobierali 50 zł, trzeciej – 40 zł, czwartej – 30 zł, a w nowo wprowadzonej piątej klasie płac – 25 zł. Do 1889 roku kryterium, które decydowało o przyznaniu dodatku pięcioletniego to nienaganna praca przez 5 lat. Ustawa 1889 roku przyznawała nauczycielom stałym dodatek pięcioletni za, oprócz nienagannej, skuteczną pracę. Ponadto pedagodzy otrzymywali ten profit tylko pięć razy w czasie trzydziestu lat pracy. Dodatkowo wprowadzono jedną kwotę dodatku pięcioletniego dla wszystkich szkół we wszystkich klasach płac w wysokości 50 zł. Trzy lata później zrezygnowano z zapisu dotyczącego trzydziestu lat służby, pozostawiając tylko ograniczenie do pięciu razy otrzymywania dodatku⁴⁰.

Innym dodatkiem finansowym do pensji było wynagrodzenie za godziny nadobowiązkowe. Jeżeli nauczyciel przez miesiąc uczył więcej niż wyznaczone trzydzieści godzin tygodniowo to otrzymywał 0,5% płacy miesięcznej za każdą nadprogramową godzinę⁴¹.

Nauczyciele w pospolitych szkołach ludowych mieli prawo do urlopu. Udzielano go osobie, która z powodu choroby, bądź innej ważnej przyczyny nie była w stanie wykonywać swoich obowiązków. Należało powiadomić o zaistniałej sytuacji kierownika szkoły i podać, w miarę możliwości, przypuszczalny czas niemożności nauczania w szkole. Urlopów do trzech dni udzielał kierownik szkoły, a na dłuższy okres czasu zgodę wyraża rada

³⁴ Por. K. Falkiewicz, *Rozwój szkolnictwa...*, op. cit., s. 93-94.

³⁵ *Ustawa z dnia 1. stycznia 1889 dla Królestwa Galicji i Lodomeryi ...*, op. cit., art. 11, s. 52-53.

³⁶ Por. K. Falkiewicz, *Rozwój szkolnictwa...*, op. cit., s. 94.

³⁷ Por. *Ustawa z dnia 1. stycznia 1889 dla Królestwa Galicji i Lodomeryi ...*, op. cit., art. 11 - 12, s. 52-53.

³⁸ Por. K. Falkiewicz, *Rozwój szkolnictwa...*, op. cit., s. 94.

³⁹ *Ustawa o stosunkach prawnych stanu nauczycielskiego...*, op. cit., art. 12, s. 196.

⁴⁰ Por. *Ustawa z dnia 1. stycznia 1889 dla Królestwa Galicji i Lodomeryi ...*, op. cit., art. 13, s. 53-54.

⁴¹ Por. *ibidem*, art. 17, s. 55.

szkolna okręgowa. Wyjątek stanowili nauczyciele szkół jednoklasowych, którzy byli zarazem ich kierownikami. W tym przypadku urlopu udzielała rada szkolna miejscowa⁴².

Nauczyciel po zakończeniu pracy z powodu wieku przechodził na emeryturę. Regulowało tę kwestię kilka już wymienianych ustaw. Pierwsza z nich, państwowa z 1869 roku, przyznawała prawo do emerytury nauczycielom, którzy zdali egzamin kwalifikacyjny⁴³. Ustawa krajowa z 1873 roku zezwalała na pobieranie świadczenia emerytalnego tym, którzy pracowali w zawodzie minimum 10 lat. Jeżeli po tym okresie nauczyciel zdecydował się odejść na emeryturę otrzymywał $\frac{1}{4}$ pensji z wszystkimi dodatkami. W przypadku odejścia po większej liczbie lat niż 10, za każdy przepracowany rok otrzymywał dodatkowo $\frac{1}{40}$ pensji, np. po 15 latach otrzymywał $\frac{1}{4} + \frac{5}{40}$ pensji⁴⁴. Kolejna reforma w systemie emerytalnym przyznała nauczycielom nie pracującym w zawodzie 10 lat $\frac{1}{40}$ pensji, jeżeli stracił on zdrowie w wyniku wykonywanego zawodu⁴⁵. W 1898 roku nauczyciel, aby uzyskać pełną emeryturę musiał przepracować w zawodzie 35 lat⁴⁶.

W stanie nauczycielskim pokładano w procesie edukacyjnym bardzo wielkie nadzieje. Uważano, że *mogą być plany złe, książki niedobre, administracja nieszczególna; jeżeli szkoła ma dobrego nauczyciela, posiada wszystko*⁴⁷. Inaczej mówiąc głoszono pogląd, że dobry nauczyciel w złych warunkach będzie miał lepsze wyniki, niż zły nauczyciel w bardzo dobrych warunkach⁴⁸. Kończąc kwestię kadry nauczycielskiej należy podkreślić, że *stosunki prawne stanu nauczycielskiego nie rozwijały się równomiernie z wzrostem wymogów szkoły i społeczeństwa stawianych nauczycielstwu*⁴⁹. Stopień przekazywanej wiedzy zależał w dużej mierze od przygotowania nauczyciela. Jeżeli nauczyciel był niewykwalifikowany, co często miało miejsce w szkołach na wsi, proces nauczania był okrojony, a przekazywana wiedza skąpa.

Bibliografia:

1. *Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim*, Lwów 1902.
2. Falkiewicz K., *Rozwój szkolnictwa ludowego w Galicji w latach 1848-1898*, Lwów 1899.
3. *Galicja i jej dziedzictwo*, t. X: *Oświata dorosłych i popularyzacja wiedzy w plebejskich środowiskach Galicji doby Konstytucyjnej (1867 - 1918)*, red. J. Potoczny, Rzeszów 1998.
4. *Galicja i jej dziedzictwo*, t. XI: *Spór o duszę polskiego nauczyciela. Społeczeństwo polskie wobec problemów kształcenia nauczycieli*, red. A. Meissner, Rzeszów 1999.
5. Pierożyński K., *Ustawy i rozporządzenia w zakresie szkół ludowych*, Lwów 1904.
6. *Regulamin dla szkół ludowych pospolitych i wydziałowych Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim*, Kraków 1915.
7. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1875/6*, Lwów 1877.
8. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1876/7*, Lwów 1878.
9. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1877/8*, Lwów 1879.
10. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1878/9*, Lwów 1880.

⁴² Por. *Regulamin dla szkół ludowych...*, op. cit., s.57-58

⁴³ Por. *Państwowa ustawa szkolna...*, op. cit., art. 57, s. 285.

⁴⁴ Por. *Ustawa o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół ludowych...*, op. cit., art.

⁴⁵ Por. *Ustawa z dnia 1. stycznia 1889 dla Królestwa Galicji i Lodomeryi ...*, art. 40, [in:] K. Pierożyński, *Ustawy i rozporządzenia...*, op. cit., s. 280.

⁴⁶ Por. K. Falkiewicz, *Rozwój szkolnictwa...*, op. cit., s. 97.

⁴⁷ Światłomir, *Ciemnota w świetle cyfr i faktów 1772–1902. Czarna księga szkolnictwa galicyjskiego*, Lwów 1904, s. 152.

⁴⁸ Por. *ibidem*.

⁴⁹ K. Falkiewicz, *Rozwój szkolnictwa...*, op. cit., s. 108.

11. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1879/80*, Lwów 1881.
12. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1880/1*, Lwów 1882.
13. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1886/7*, Lwów 1887.
14. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1901/2*, Lwów 1902.
15. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1902/3*, Lwów 1903.
16. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1903/4*, Lwów 1904.
17. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1904/5*, Lwów 1905.
18. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1906/7*, Lwów 1907.
19. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1907/8*, Lwów 1909.
20. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1910/11*, Lwów 1912.
21. *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1911/12*, Lwów 1913.
22. Światłomir, *Ciemnota w świetle cyfr i faktów 1772-1902. Czarna księga szkolnictwa galicyjskiego*, Lwów 1904.

LEGAL BACKGROUND FOR TEACHERS OF COMMON FOLK SCHOOLS IN GALICIA IN THE YEARS OF ITS AUTONOMY

SYLWESTER WOJTOWICZ

ABSTRACT: *The aim of perpetual – constant education in Galicia and others, was the preparation of children and youth, the future citizens, to fulfilling the challenges in their adult life. Next to teaching programs, the significant influence over the achievement of intended result had the teacher as a person on its own, his content – related background and a civil attitude. The purpose of this very article is to present the employment history of the folk teachers in autonomous Galicia based on regulations of the then educational law. It is describing particular stages of this professional group’s career, starting from entrance examinations to seminar leading to a master’s degree in teaching, trough obtaining the teachers patent, right into achieving the pension. The article touches on the matter of the rights and duties of the teachers and consequences of disregarding the regulations’. The following acts of the law were analyzed: the acts of law publicized by Emperor Franciszek Józef II, the acts of law publicized by National Sejm in Lwów, decrees of National School Board, decrees of the Minister of Faith and Public Enlightenment. The then printed materials from the breakthrough of XIX and XX century about personnel of folk schools and also statistics are important foundation in carried out analyses.*

KEY WORDS: *education, Galicia 19-20 century, teachers, educational law*